

Osudy vnuka dobrého vojáka Švejka

Vladimír Novotný

vlno@seznam.cz

BIGSTAIN, Sigi. *Švejk se stává milionářem*. Beroun: Propolys, 2023.

Klíčová slova: Jaroslav Hašek, dobrý voják Švejk, literární postava Švejkova vnuka, Sigi Bigstain, žánr literárního pokračování, literární parafráze, humoristická próza, společenská satira

Key words: Jaroslav Hašek, the good soldier Švejk, literary character of Švejk's grandson, Sigi Bigstain, the genre of literary continuation, literary paraphrase, humouristic prose, social satire

The Adventures of the Grandson of the Good Soldier Švejk

For the world-famous anti-war novel by Jaroslav Hašek *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* several novelistic or documentary continuations were created in the Czech literature. Each continuation was of different genre and it was centered around a different topic. At present a topical and unique paraphrase of this classical novel by the author using the pseudonym Sigi Bigstain was published. In his novel Sigi Bigstain introduced a fictive character – the grandson of the famous „good soldier“. The author presents the character's adventures within the framework of the original Hašek's trilogy using also original Hašek's poetic means. The adventures are also set within the context of the genre of humouristic prose and social satire and they are related to some features of the present times, often being both tragic and grotesque.

Nepříliš častý, nicméně pravidelně se vyskytující fenomén literárního vývoje a literárního života představují románová (někdy i novelistická) pokračování proslulých nebo přinejmenším čtenářsky úspěšných knižních děl. V mnoha případech jde o texty, které jsou pokládány za kanonické, tudíž nejednou figurují v kanonických soupisech vybraných výtvorů buď světového, anebo tuzemského písemnictví. Taková pokračování mívají mít různou podobu, zvláště pokud přicházejí na svět až řadu let po vzniku „základního“ díla, jakož i v případech, kdy se jejich autorem nebo autory stávají jiní tvůrci. Nemáme tedy na mysli lineární pokračování, jako např. u klasických *Tří mušketýrů*, jejichž čtenáři se dočkali – přičemž pokaždé znovu z pera Alexandra Dumase st. – dalších fiktivních vyprávění, odehrávajících se „po dvaceti letech“ a posléze ještě „po deseti letech“. Jejich žánrové, stylové a jazykové zacílení se však nikterak výrazněji neměnilo.

Obvykle je totiž sepsání uvedených literárních pokračování spojeno s určitými obměnami zvoleného žánru a někdy můžeme mluvit zejména o aktuální travestii původní látky, jindy o její nápadité nebo naopak nepřesvědčivé parafrázi, případně také o tematických nebo motivických variantách prvopočátečního příběhu. Leckdy se v souvislosti s texty tohoto ražení setkáváme i s mystifikacemi svého druhu, které se týkají zvláště autorství či ještě častěji lži autorství románového vyprávění, považovaného za součást nadčasového čtenářského kánonu. Vždy nebo skoro vždy se konstantní čili neměnnou složkou takových historií na pokračování stává výběr protagonistů, kteří v nezměněné podobě i v nezměněném počtu zpravidla přeputovávají ze svazku

do svazku jako například již zmínění Dumasovi tři (de facto čtyři) mušketýři, jimž doprovod tvoří sluhové a další postavy, podílející se na dějovém půdorysu románového cyklu.

V novější české literatuře jsou autorská románová pokračování poměrně vzácná, i když je možné připomenout kupříkladu někdejší cyklus o *Svéhlavičce* E. Krásnohorské (paradoxně vznikající v období „moderních uměleckých směrů“) nebo namátkou retrospektivní pentalogii Vladimíra Neffa o osudech pražských měšťanských generací. Jen ojediněle vznikají variantní návraty k osvědčeným knižním výtvorům, k čemuž láká zejména humoristická nebo převážně humoristická tvorba. Podobné návraty neztřídká zůstávají svým vzorům nemálo dlužny a sklouzávají do polohy pouhého pastiše (jako například v případě nedávného novodobého pokračování oblíbeného Saturnina v podání Miroslava Macka). Lákavější metou jsou tradiční pokusy navázat na klasické dílo české literatury, totiž na *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* z pera někdejšího anarchisty a pražského literárního bohéma Haška Jaroslava. Od vydání tohoto díla sice uplynulo celé století, pořád však může být čtenářská obec patřičně zvědavá (poučena dlouhou řadou ilustrovaných reedici i filmovými adaptacemi), jak by asi životní příhody onoho c. a k. vojáka pokračovaly a k čemu by možná dospěly. Zejména v současnosti.

Představa je to natolik poutavá, že nejenom v českých zemích se neustále objevují pokračování klasického Haškova díla se Švejkem v hlavní roli čili aktualizované (někdy dramatické) obměny autorova světoznámého truchlohumoristického pásma. Dá se to zdůvodnit: kde která doba je natolik groteskní až absurdní, že si vědomě i podvědomě žádá knižní vyličení osudů nějakého moderního nebo i postmoderního, pokaždé však aktuálně libomoudrého Švejka. Pomiňme prozatím starší pohaškovské „Postšvejky“ (před několika desetiletími se o Švejkovi za druhé světové války ostatně rozepsal jeden důstojník Rudé armády ve výslužbě) a věnujme se literárně znovuvzkříšenému Švejkovi nejnovějšímu, který procitl v tuzemských končinách. Dokonce natříkrát: na svět nyní přišla ucelená novošvejkovská trilogie, která vznikala postupně, stejně jako její dávný předobraz, neboť až po čtenářském ohlasu úvodního dílu byl autorem napsán díl druhý a zanedlouho ještě třetí. Nešlo však již o dobrého c. a k. vojáka, nýbrž o dnešního „dobrého vozičkáře“, přičemž novodobý švejkovský triptych obdržel souhrnný, ač v tirážích neuváděný název *Uberšvejk: z vozičkáře Josefa Švejka, údajného vnuka slavné postavy, se vyklubal pražský taxikář, zaměstnaný u firmy autodopravců Uber*.

Můžeme diskutovat o tom, do jaké míry toto novočasové variantní pokračování Haškových *Osudů* po stovce roků tihne k parafrázi klasického díla, anebo se čtenářům nabízí aktuální společenská satira, případně sršatě dobromyslné humoristické vypravování, využívající divže ne archetypálních švejkovských postavíček s novými pojmenováními a vycházející z poměrů ovlivněných švejkovsky či haškovsky temperovanými dějovými situacemi. Vydávání tohoto trojjediného díla započalo ještě před loňskými jubilejními oslavami Jaroslava Haška: první díl s pojmenováním *Švejk afghánským veteránem* (s podtitulem *Před karanténou*) vyšel již v roce 2020 a následující druhý díl,

jeho přímé tematické pokračování s názvem *Švejnova svatební anabáze* (s podtitulem *Do karantény!*) o rok později (oba svazky vydala Novela bohémica). Konstatujeme, že jejich autorem se stal veřejnosti neznámý, neboť pseudonymní Sigi Bigstain, jehož autentickou (?) podobenkou na invalidním vozíku lze najít v knize o Švejkovi ženatém. Mezitím si autorovy prvotiny všimli i odborníci a záhy získala čestné uznání Ceny Miloslava Švandrlíka, kterou uděluje Obec spisovatelů za nejlepší humoristickou knihu roku.

Neméně autentický je i protagonista triptychu, který se v nejnovějším, ve třetím a vskutku již závěrečném svazku (nazvaném *Švejk se stává milionářem*) nečekaně dožívá i netriumfální „speciální vojenské operace“ proti Ukrajině. Z literárního hlediska je však směrodatné, že tento vševědoucí, byť neustále překvapovaný a občas si s našimi zvláštními časy nedosti rady vedoucí invalida Uberšvejk ve všech Bigstainových knihách od počátku vystupuje jako skutečný vnuk legendárního Haškova hrdiny. Totiž jako řádný, po válce narozený potomek slavné literární osobnosti, tentokrát jako fiktivní vnuk, což se nedá ani vyvrátit, ani potvrdit, jelikož ve slavných *Osudech dobrého vojáka...* se pranic nedovíme o potomstvu Haškova „superarbitrovaného blba“. Struktura všech tří dílů je veskrze haškovská: náš postmoderní současník Švejk čili čacký Uberšvejk prožívá skoro nescíslnou plejádu každodenních příběhů a neustále pábitelsky rozmlouvá se spoustou haškovských postaviček. Posléze v pokročilém věku pojme za choť podkarpatskou hospodyni Eržiku z Koločavy a posvatebně s ní ve druhém svazku procestuje (často na útěku a na úprku) taktéž dnešní Zakarpatskou Ukrajinu. Musí tam ovšem švejkovat víc než jeho praotec nebo předtím on sám mezi afghánskými veterány.

Bigstainův na první i na druhý pohled poctivý a upřímný soudobý vykuk se švejkovským rodokmenem dlí v nejsoučasnějších Čechách a tomu v autorově koncepci odpovídá i potměšilé mudrování tohoto svědka nynější doby. Ačkoli se Uberšvejkovy přepestře příhody blíží k žánru téměř nekonečného humoristického románu na pokračování, pod pomyslnou usměvavou škraboškou se skrývá dílem výrazně satirické, dílem nemálo humoristické příslovečné zrcadlo veseloherně reflektující dnešní českou společnost, ať se již v něm bude ochotna sebekriticky poznat či nikoli. Zároveň ale v těchto knihách o Švejkovi naší doby nejde ani o přímočarou a prostoduchou satiru politickou, ani o ukvapeně prvoplánovou satiru publicistickou, třebaže z obojího žánrového kadlubu těží Sigi Bigstain coby nejsoučasnější následovník Haška Jaroslava věru vydatně. Náš klasik co zakladatel tradice švejkovské by se při četbě nejspíše tuze podívoval a jistěže by leccos srovnával. Asi by ho však nenapadlo, že by aktualizovaná humoristická parafráze jeho díla mohla být někdy označována i za „psychohistorii“.

Vskutku jde o novočasovou parafrázi, nikoli o přímé pokračování, které v elementární podobě představoval „Švejk“ v podání prvorepublikového novináře Karla Vaňka (1887–1933), kmenového přispěvatele *Rudého práva*, který na žádost nakladatele nejprve dopsal Haškem nedokončený čtvrtý díl *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* (pak vydávaný i pod názvem *Švejk v Haliči*) a poté připsal díl pátý

a šestý pod názvy *Švejek v ruském zajetí* a *Švejek v revoluci*. Připomeňme, že zmíněná pokračování z Vaňkova pera byla knižně vydávána i s původními ilustracemi Josefa Lady až do roku 1949, potom se nadlouho či natrvalo octl na indexu. Přitom to je sice nehaškovská, zato nesporně přesvědčivá dokumentární výpověď o čs. legiích či o zajateckých táborech, které Vaněk znal z vlastní zkušenosti. „Revolucí“, o níž se píše v názvu šestého dílu Švejka, se má na mysli svržení cara v únoru 1917, po němž se moci v zemi na osm měsíců ujala tzv. Prozatímní vláda. Autor o pozdějších zážitcích „dobrého vojáka“ na Rusi už nepíše, uvádí, že se Švejek v Rusku ztratil a pak se v únoru 1920 opět vrátil do Čech, čímž se jeho svědecké, nikoli satiricko-humoristické pokračování a vyprávění uzavírá.

Porovnávání s nedokončenou klasickou předlohou Jaroslava Haška se ale ani v případě Bigstainova satirického a humoristického triptychu nevyhneme. V dané souvislosti si lze položit otázku, nakolik autorův současník, náš (ne)dobry nevoják, zato zručný taxikář a náramně mazaný mudrlant *Uberšvejek* představuje nynější, postmoderní variantu „moudrého blázna“, jak postavu tohoto typu před lety charakterizoval Emanuel Frynta. Můžeme v případě tohoto „Švejka-vnuka“ mluvit o nové nadčasové postavě, nebo je to vtělení soudobého „dobrého pražského muže z lidu“? Leč to, co Frynta, esejista par excellence, napsal o původním Švejkovi coby o aktivním veteránovi nejprve legii a posléze c. a k. marškompanie, platí do značné míry také o jeho potomkovi, Bigstainově žoviálním Uberšvejkovi. V souladu s Fryntovým hlediskem ani literární Švejkův vnuk „neproměšká žádnou příležitost a svými historkami a zdánlivě nevinnými komentáři napořád uvádí do souvislosti věci, které by rozumný člověk nespojoval – a tímto bláznovstvím ukazuje na skutečné bláznovství lidí, úřadů, předpisů, novinových článků a kdečeho dalšího, co jinak oči otupělé návykem pokládají za normální.“

O Haškových *Osudech dobrého vojáka Švejka* bylo také řečeno, že světový řád v dobách první světové války se i ve Švejkových očích zdál „strnulý, násilím udržovaný a plný krutosti, předsudků, předstírání, falešných zásad a směšných komedií“. To vše v aktuální satirické poloze zaznamenává v reakcích dnešních lidiček a v obecné rovině v dnešních poměrech rovněž Bigstainův smyšlený vnuk dávného dobrého vojáka, ačkoli se tento (anti)hrdina naší doby dočká ryze happyendového zakončení a stane se dokonce českým milionářem, snícím o správě útulku pro vysloužilé politiky. Není vyloučeno, že zakrátko bude i počestným miliardářem. Současně se ukazuje, že rozumbradství dnešního Uberšvejka může spočívat rovněž v tom, že Švejkův vnuk odhodil masku moudrého blázna a začal hlásat populistické postpravdy „zdravého rozumu“, pomíjející „mravní smysl obyčejného člověka“. Vznikl tak text nakonec víc humoristický než satirický, pyšníci se životopisem nikoli nadčasově příkladným, nýbrž převážně přízemně poučným.

Jenže pokud o Vaňkově autorství meziválečných *Post-Švejků* nemáme žádné pochybnosti, Sigi Bigstein není první autor skrývající se za pseudonymem, který se pokusil o parafrázi či o pokračování švejkovské beletristické tradice. Stojí za připomenutí, že ještě v roce 1948 vyšla za redakce renomovaného romanopisce Václava

Kaplického v pražském nakladatelství Karel Synek první část připravovaného několika-svazkového románového humoristického cyklu, nazvaná *Loyální občan Josef Švejk v Protektorátě Čechy a Morava*. Titul vyšel s obálkou – opět koho jiného než Josefa Lady. Knihu nejprve uveřejňovali na pokračování v denním tisku a zpočátku pojednávala o agilním hrdinově „válečném podniku“, spočívajícím ve výcviku vojenských psů pro válečné účely. V dalších svazcích měl být loajální občan Švejk, představující karikaturu zdánlivě neškodného protektorátního kolaboranta, nejprve totálně nasazen, poté si pobýt v nacistickém koncentráku, po propuštění si otevřít obchod s rakvemi a posléze zahynout v pražském květnovém povstání 1945. Smutný konec humoristické knížky byl podle Kaplického předurčen především tím, že „v nové republice pro Švejka již místa nebude“.

Kdo však toto velice volné pokračování osudů dobrého vojáka za protektorátu ve skutečnosti napsal? Jako jejich autor je uveden jakýsi Medius, jenže o tomto smluvním nebo smyšleném autorství víme pouze tolik, co v prologu k *Loyálnímu občano-vi...* sděluje sám údajný pisatel. Ten konstatuje, že někdy se sice k nějakému novému dílu hlásí i celá hromada autorů, tato kniha je však údajně „úplným sirotkem, nemá svého duševního otce, ježto vznikla na spiritistických sedátkách v r. 1941–45 jako pouhý mediální záznam“. Uvedené, značně matoucí tvrzení je anonymním Mediem podepsáno v Praze – U kalicha na den svatého Adolfa 1946. Jenže další svazky již nebyly vydány a není doloženo, zda vůbec byly napsány. O této humoristické publikaci se ostatně kupodivu nezmiňují ani *Dějiny české literatury 1945–1989*. Snad ale můžeme mít s určitostí za to, že nedávno vydané příhody Švejkova vnuka z pera Sigiho Bigstaina se nezrodily na postmoderních spiritistických sedátkách a že soudobý autor tohoto díla s největší pravděpodobností není ani vnukem tajemného Media.

Vrátíme-li se k beletristickému vyličení mnohdy groteskních a bizarních příběhů fiktivního Švejkova vnuka, zachycujících dnešní protagonistův vývoj od vozičkáře k taxikáři, můžeme konstatovat, že novošvejkovský triptych ze všeho nejvíc představuje postmoderní humoristický román s aktuálním či aktualizovaným satirickým zacílením. Zároveň se za těmito každodenními dobrodružstvími páně Uberšvejka skrývá závažný mystifikační moment, zaměříme-li se na autorství této trojice svazků. Ať už bytost jménem Bigstain existuje či nikoli, zde figuruje jako zjevný literární anonym či pseudonym a skutečným autorem vnukovských Švejkových osudů bude někdo jiný. Jistěže to není ani afghánský veterán, ani manžel postolbrachtovske Eržiky, ani nenadálý zbohatlík našich časů, nýbrž zkušený literát, jenž si získal ostruhy v humoristickém žánru i společenské satíře. Pokud si přeje i nadále se skrývat pod uvedeným pseudonymem, přiznejme, že je to v naprostém souladu s přítomnými posthaškovskými osudy takto zničehonic objeveného literárního vnuka dobrého vojáka Švejka.